

Розриваючи атомні обійми

Автор: Олексій Овчинніков, експертний екологічний журналіст, редактор інтернет-видання "Зялёны партал" (greenbelarus.info)

16 березня 2022 року, на четвертому тижні повномасштабного російського вторгнення, Україна приєдналася до Європейської енергетичної мережі ([Entso-E](#)). Це важлива й символічна подія. Останні роки українська держава йшла до неї і послідовно планувала 2023 року розпрощатися з енергетичною залежністю від Росії. Воєнне вторгнення спонукало пришвидшити процес.

Сьогодні з боями Україна позбавляється свого колоніального минулого, зокрема змагається за енергетичну свободу. Наслідок будь-якої колоніальної політики: після того як імперія зникає, залишена нею інфраструктура продовжує утримувати країни в полі впливу колишньої метрополії. Так сталося й з Україною. Електрика, нафта, газ, ядерне паливо були важелями тиску Росії як спадкоємиці радянської імперії. Гніт поглиблювався дискурсом про те, що без «дешевої» енергії Україні не впоратися, тому однаково доведеться «домовлятися» (на вигідних для Росії умовах, звичайно).

Електрична мережа. Спадщина радянського минулого

Енергетична колонізація України почалася ще в радянські часи. Тоді в рамках «електрифікації всієї країни» було організовано єдину мережу, яка стандартизувала подачу електрики на всіх окупованих територіях, відомих як радянські соціалістичні республіки. Наслідком цієї стандартизації стало те, що навіть 2021 року, коли 95 % усієї електроенергії розподіляла Об'єднана енергетична система України, державі досі було «зручніше» імпортувати електроенергію з інших пострадянських країн. Передусім із Білорусі, на яку припадало 70 % з імпортованих у країну 1,7 млрд кВт-год. електроенергії.

Енергію для своїх потреб Україна виробляла переважно на власних атомних, тепло- і гідроелектростанціях. І «підстраховувалася» імпортом, бо взимку, коли споживання зростало, власної енергії могло не вистачити.

У 2014 році Україна почала процес синхронізації з енергетичною мережею Європейського союзу. Того самого року Росія розв'язала гібридну війну на Сході України. Стало остаточно зрозуміло, що треба розривати будь-які взаємодії з агресором, енергетичні передусім, адже це той гачок, на якому імперія прагне утримати й узалежнити.

Процес узгодження і синхронізації тривав довго. Хоча 5 % енергомережі України, так званий Бурштинський енергетичний острів, було синхронізовано з ENTSO-E ще 2002 року (тоді це була UCTE). Це спрощувало процес переходу до європейської енергетичної мережі.

Для здійснення синхронізації Україна мала від'єднатися від енергетичної мережі, яку використовувала ще з Радянського Союзу, і якийсь час працювати в автономному режимі. Це планувалося (і сталося) 24 лютого 2022 року. Робота тривала кілька днів до 26 лютого. Через вторгнення довелося працювати в автономному режимі довше за призначений термін. Однак Україна впоралася, а це вже дуже добрий знак.

Те, що Росія напала за день до від'єднання від «радянської» електричної мережі дозволяє стверджувати: енергетична незалежність України суперечить колоніальним амбіціям імперії.

«Газові війни»: шантаж «дешевими» енергоресурсами

Газ — ще одна «вуглецева голка», на якій з часів СРСР тримали Україну. Завдяки величезному [Уренгойському газовому родовищу](#), яке відкрили 1961 року, в СРСР плекали плани експортувати газ у Європу. Протягом 1970–1974 років їм вдалося реалізувати спільно із Західною Німеччиною (ФРН). Країни побудували газопровід, який проходив через територію України, та підписали контракти на постачання аж до 2000 року. На жаль, Німеччина, спокусившись на економічно вигідну пропозицію, потрапила в енергетичну залежність від СРСР і його спадкоємиці Росії. Тільки тепер керівництво Німеччини починає [усвідомлювати помилковість](#) співпраці з Росією в цій галузі та катастрофічність наслідків. Випадок Німеччини, як і ситуація України, ілюструють логіку колоніалізму — пропонувати ресурси, технології й інфраструктуру, щоб сформувати залежність, а потім диктувати свої умови.

З 1990-х років Україна потрапила в пастку енергетичної залежності. Через територію держави постачався газ до Європи, але тариф для України здебільшого був вищим, ніж для «партнерів» Росії. Це створювало газову кабалу, коли сплачувати борг за газ доводилося «підручними засобами», як-от продаж Росії військової техніки наприкінці дев'яностих. Усе це породило серію газових конфліктів, перший із яких стався ще 1993 року, коли через несплати вперше призупинили постачання газу.

Можна сказати, що вся історія незалежної України — це спроби вирватися з газової петлі, то з втратами, то з успіхом. Однак на початку XXI століття Росія зрозуміла, що миру в газових війнах не буде. Два газові конфлікти між країнами у 2004–2005 і 2008–2009 роках спонукали її запустити 2011 року [«Північний потік-1»](#), вести розмови про [«Північний потік-2»](#) і навіть не забувати про ідею [«Південного потоку»](#).

У 2010 році Росія намагалася «купити» Україну в Януковича за знижки на газ. Тоді однією з умов «співпраці» було розміщення флоту і військових баз у Севастополі. Через такі знижки й пропозиції могла відбутися й глибша енергетична колонізація країни. Проте [Револуція гідності](#) 2014 року ще раз засвідчила, що Україна обрала шлях свободи, а не залежності.

У відповідь на українське ствердження гідності Росія почала гібридну війну, окупувавши Крим і Донбас. Сама Україна не імпортує газ із Росії з 26 листопада 2015 року, тому можна сказати, що в цьому плані країні вдалося досягти часткової енергетичної деколонізації. Проте, як і раніше, триває постачання газу через Україну в Європу, навіть сьогодні, під час повномасштабної війни. Попри зло, яке чинить Росія, все рухається «відповідно до контрактів».

У цьому контексті відмова від газу як енергоресурсу видається не тільки екологічно, а й етично правильним рішенням. Слід і надалі працювати над скороченням споживання газу, щоб відмовитись від його імпорту.

Спроба шантажу вугіллям, яка зірвалася

Війна на Донбасі — це трагедія українського народу, яка болить нам уже вісім років. Крім смертей, зруйнованих доль і понівечених життів, один із найдошкульніших ударів Росія завдала по енергетичній системі. Уся країна відчула його 2014-го і бачить сьогодні. Недаремно говорять про битву за Донбас, яка може визначити дальший перебіг нинішньої війни.

У 2013 році Україна видобувала 83,7 млн тонн вугілля. У 2015 році внаслідок окупації Донбасу, де зосереджено більшість українських шахт, видобуток склав лише 39,7 млн тонн.

Захопивши Донецьку й Луганську області, щоб перетворити їх на квазідержави, так звані [ДНР](#) і [ЛНР](#), Росія розраховувала вдарити по незалежності України, в енергетиці якої велику роль грають ТЕС. Вороги думали, що за пару зим Україна впаде. Однак їхні плани зіпсувала світова кліматична криза. У 2015 році країни всього світу підписали Паризьку угоду, за якою зобов'язалися скоротити викиди CO₂ та активно розвивати відновлювану енергетику.

Утративши половину шахт, Україна несподівано виявилася одним із лідерів відмови від «найбруднішого» вуглецевого палива — вугілля, і почала активно опановувати нову галузь. Спроби Росії зламати Україну, шантажуючи вугіллям, провалилися. Обравши шлях європейського розвитку, наша держава засвідчила також готовність реалізовувати цінності Європи, серед яких основна сьогодні — турбота про довкілля, зокрема скорочення викидів парникових газів. Здійснювати це планують через відмову від викопного палива, насамперед через відмову від вугілля.

Біль за Донбас — це ще й біль за проекти з відновлюваної енергетики, розташовані в регіоні. Вони були одним з інструментів «справедливої трансформації» (*just transition*), коли замість шкідливих для довкілля шахт відкривали станції відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Це також дозволяло створювати нові робочі місця в регіоні, розвивати інфраструктуру. Понад 40 % ВДЕ України перебуває на територіях, де йшли або йдуть бої.

З погляду протистояння енергетичному колоніалізму, відновлювана енергетика — це шлях до незалежності. Скажімо, виробництво сонячних батарей залежить від рідкісноземельних металів і для ефективної роботи вітрових генераторів потрібна єдина енергетична мережа, яка дозволяє компенсувати падіння при виробленні електроенергії. Однак тут питання полягає тільки в розвитку технологій.

ВДЕ робить нас незалежними від постачання палива. А саме паливо — це «кров» енергетичної колоніальної логіки Росії, яка не торгує технологіями, а створює залежність від постачання. У випадку з ВДЕ «паливо» у вигляді сонячного світла, вітру, біогазу природа дає нам задарма.

Атомна енергетика як сумнівна альтернатива вуглецевій

Атомна енергетика в Україні — це теж спадщина радянського часу. Загалом в Україні працює 15 енергоблоків на чотирьох атомних електростанціях — Запорізькій, Рівненській, Хмельницькій та Південноукраїнській.

Коли говорити про енергетичну незалежність, атомні електростанції такої свободи дати не можуть. Хоча викиди парникових газів у них набагато нижчі, ніж в енергетики, заснованої на вугіллі, нафті чи газі, вони також потребують палива. Із 15 блоків, які працюють нині в Україні, на початок війни шість використовували американське ядерне паливо Westinghouse, дев'ять — російський ТВЕЛ.

Швидко перевести всі реактори на американський варіант палива не вдасться. За попередніми підрахунками, російського ядерного палива для реакторів, які діють, може вистачити ще на рік-півтора. Однак після початку війни «Енергоатом», компанія-оператор усіх чотирьох АЕС, [заявила](#), що повністю відмовляється від російського палива і переводить усі реактори на американський Westinghouse.

До закінчення бойових дій говорити про розвиток атомної енергетики в Україні неможливо. Запорізьку АЕС захопив ворог, шість реакторів перебувають у заручниках російських окупантів. В умовах тиску на працівників і близькості бойових дій станція працює з низьким навантаженням і не дає електрики. Дуже близько до фронту також Південноукраїнська АЕС.

Захоплення робочої Запорізької АЕС і законсервованої Чорнобильської АЕС та фактично бойові дії на їхній території, що їх вела і веде Росія, це ядерний тероризм. Росія повністю порушила принципи безпеки Міжнародного агентства з атомної енергетики [МАГАТЕ](#), що їх сама як держава-член МАГАТЕ зобов'язувалася обстоювати. Отже, розвиток атомної енергетики — це ризикований і небезпечний шлях, якого слід уникати.

Нині Україна бореться на всіх фронтах, щоби протистояти агресору, який намагається зламати волю. Україна воює за свою свободу, зокрема за енергетичну незалежність. Воює вже не один рік і, можливо, тепер настав час для останньої битви. Світ переконався, що за російські газ, нафту, вугілля, електрику і ядерне паливо потрібно платити невідповідну ціну. Трагічний досвід України — вагомий аргумент, чому не можна погоджуватися на статус колонії, яка слухається московську метрополію. Вибір України — бути вільною і незалежною країною серед інших вільних європейських народів, які мають волю, силу і гордість.

Немає сумнівів, що розвиваючи ВДЕ, інші технології, реалізуючи програми з енергоефективності, використовуючи європейську енергетичну мережу як підтримку, Україна вперше за довгі роки зможе подолати колоніальний спадок енергетичної галузі.